

SODBA, KATEGORIJA JEZIKA VREDNOTENJA, V SLOVENSKI NARODNOZABAVNI GLASBI

AGATA KRIŽAN

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija
agata.krizan@um.si

Slovenska narodnozabavna glasba je del slovenske kulturne dediščine. Močno se je razširila po drugi svetovni vojni, predvsem po zaslugi bratov Avsenik, medijev in priljubljenosti diatonične harmonike med ljubiteljskimi glasbeniki. Prispevek obravnava besedila slovenske narodnozabavne glasbe na diskurzno-semantični ravni in v njih razišče sodbo, kategorijo jezika vrednotenja (Martin in White 2005), kot (potencialno) nosilko vrednot, norm in stereotipov (tj. ideologije), ki so se s predvajanjem na radiu in pozneje televiziji (ne)zavedno in (ne)namerno promovirali. Množični mediji namreč s predvajanjem glasbe (hitro) dosežejo množice tudi z besedili, v katerih je ideologija (ne)posredno izražena oz. prisotna.

DOI

[https://doi.org/
10.18690/um.ff.3.2025.3](https://doi.org/10.18690/um.ff.3.2025.3)

ISBN

978-961-286-994-6

Ključne besede:

slovenska narodnozabavna
glasba,
besedilo,
jezik vrednotenja,
sodba,
ideologija

Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.3.2025.3](https://doi.org/10.18690/um.ff.3.2025.3)

ISBN
978-961-286-994-6

Keywords:
Slovene folk pop music,
lyrics,
appraisal,
judgement,
ideology

THE APPRAISAL CATEGORY OF JUDGEMENT IN SLOVENE FOLK-POP MUSIC

AGATA KRIŽAN

University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia
agata.krizan@um.si

Slovene folk-pop music is part of Slovene cultural heritage. This genre of music spread rapidly after WW2, mainly due to the brothers Avsenik, media and popularity of diatonic accordion among amateur musicians. The aim of this paper is to explore judgement, an appraisal category (Martin and White 2005), at a discourse-semantic level, in the lyrics of Slovene folk-pop music as a (potential) carrier of values, norms and stereotypes (i.e. ideology), which were (un)consciously and (un)intentionally promoted via radio and later TV broadcasting. Through the broadcasting of music, the mass media reach the audience with lyrics, also those with ideology (in)directly expressed.

University of Maribor Press

Uvod

Kot kulturni fenomen ima glasba precejšen vpliv na oblikovanje različnih identitet (Pompe 2012). Z vpetostjo v kulturni sistem norm in vrednot (Muršič 1993) je glasba povezana tudi z ideologijo. Ta se v glasbi lahko učinkovito uporablja, saj je poslušanje glasbe prijetna dejavnost. Kljub različnim mnenjem o tem, kaj je v glasbi pomembnejše, melodija ali besedilo, pa so besedila pogosto sestavni del glasbe. Medojevič (2011) ugotavlja, da je za večino njegovih anketirancev besedilo enako pomembno kot glasba. Besedilo in melodija se pogosto vzajemno podpirata in kot enota komunicirata s poslušalci. Z raziskovanjem besedil lahko razumemo etos kulture, saj »besedila pesmi odsevajo kulturo, katere del so« (Merriam 1964, 204–205), torej obstaja povezava med besedili pesmi in ideologijo.

V sistemske funkcijske lingvistiki je besedilo definirano kot »harmonična zbirka pomenov, ki ustrezajo kontekstu« (Butt idr. 2000, 3), in jezik je tisti, ki realizira pomen, natančneje, predstavne/izkustvene, medosebne in besedilne pomen v vsakem stavku istočasno (Halliday in Mathiessen 2004, 29–30). Izhajajoč iz sistemske funkcijske slovnice, ki se ukvarja s povezavo med jezikom in drugimi elementi in vidiki družbenega življenja, Fairclough (2003, 24) obravnava jezik »kot element družbenega na vseh stopnjah« in besedila kot dele »družbenih dogodkov«, kar imenujemo diskurz. Z drugimi besedami, diskurz je »jezik, ki odseva družbeni red, pa tudi jezik, ki oblikuje družbeni red in interakcijo posameznikov z družbo« (Jaworski in Coupland 1999, 3). Ker torej diskurz kot jezik v družbenem kontekstu prispeva h gradnji sistemov znanja in prepričanj (Fairclough, 1992, 64), izraža ali odseva tudi ideologijo. Pri izražanju in prenašanju ideologije lahko torej pomembno vlogo igra tudi jezik vrednotenja kot vir za ustvarjanje medosebnih pomenov.

Namen prispevka je raziskati *sodbo*, eno izmed kategorij kategorije odnosa v sistemu jezika vrednotenja, ki sta ga na primeru angleškega jezika razvila James R. Martin in Peter R. R. White (2005) kot (potencialno) nosilko ideologije v besedilih slovenske narodnozabavne glasbe, ki se je oblikovala v času nekdanje jugoslovanske države. Pojem ideologija je mnogoznačen in se ga uporablja precej široko (Dolar 2012) oz. je skupek prepričanj o marsičem in mnogočem (Bjelčević 2012, 7–8). Prispevek se opira na to, da ideologijo ustvarjajo vrednote, prepričanja, ideje in predstave. Hyzen ideologijo opredeli kot »sistem idej in asociacij, večinoma po modelu vrednote + prepričanja = mnenje, ki jih osebe ustvarjajo kot nekakšno kombinacijo bioloških in družbenih procesov« (2021, 3486). Podobno je ideologija razumljena kot

»koherenten niz idej, predstav in vrednot« (Pompe 2012, 77) oz. kot »skupek idej, ki uravnavajo družbeno delovanje [...], so razlage sveta, ki nam govorijo, kako naj vidimo svet in kako naj mi sami delujemo v tem svetu«. Thompson in Hunston trdita, da »vsako dejanje ocenjevanja izraža skupni sistem vrednot in vsako dejanje ocenjevanja gre v smeri ustvarjanja tega sistema vrednot. Ta sistem vrednot je komponenta ideologije, ki leži v ozadju vsakega besedila« (1999, 6). Torej je tudi s sodbo kot jezikom vrednotenja izražen sistem vrednot. Pompe navaja celo, da je vsaka izjava prežeta z ideologijo:

Prav ideološka ustrojenost našega bivanja šele omogoča jasno definicijo naših izjav – o čemerkoli razmišljamo, poročamo, karkoli vrednotimo in opazujemo, vedno te informacije prežemamo z lastnim glediščem, na katerega so vplivali številni družbeni impulzi, zato lahko takšna gledišča oz. njihov kontekst razumemo kot ideologijo. (Pompe 2012, 77)

Iz zgoraj navedenega sledi, da ni nenavadno, da Hunstonova (v White 2016, 80) celo najbolj objektivni diskurz vidi kot prežet s subjektivnostjo in ideološko vrednostjo. Preučevanje ocenjevalnega¹ jezika je zato zelo pomembno, kar je razvidno tudi iz sledečega zapisa:

Preučevanje mehanizmov ustvarjanja ocenjevalnih pomenov mora biti v ospredju vsakega preučevanja ideologije, ki ga zanima, kako so z ideologijo prepojeni vrednostni sistemi oblikovani, reproducirani, postavljeni pod vprašaj, ponovno proučeni in ustvarjeni, da so videti kot 'naravni'. (White 2016, 93)

Pri širjenju glasbe imajo pomembno vlogo množični mediji.² Narodnozabavna glasba, ki je postala pomembna sooblikovalka slovenske identitete (Torkar 2008, 14) ter mnogim pomeni ohranjanje narodnega ponosa in predstavlja kulturno dediščino, se je sprva predvajala na radiu, pozneje pa še na televiziji, s čimer so mediji bistveno vplivali na njeno razširjenost, priljubljenost in pridobitev nacionalne oznake ('tipično slovenska'). Kot pove Sivec, »[r]adijski in televizijski medij torej z uvrščanjem določenih skladb v redni dnevni ali tedenski spored bistveno vplivata, da si poslušalci

¹ V angleški literaturi se pojavljata izraza *evaluation* in *appraisal*; v obeh primerih gre za vrednotenje oz. jezik, ki izraža vrednotenje nečesa ali nekoga. Martin in White (2005) uporabljata izraz *appraisal*, da poudarita, da gre za ocenjevanje (*evaluation*) na diskurzno-semantični ravni. Zaradi razlikovanja v prevodu sem *evaluation* prevedla kot ocenjevanje, *appraisal* pa kot jezik vrednotenja. Na podlagi tega je tudi pridevnik *evaluative* v prispevku preveden kot *ocenjevalen*.

² Chomsky in Herman govorita o 'modelu propagande' množičnih medijev in trdita, da »množični mediji služijo kot sistem za komunikacijo sporočil in simbolov splošni populaciji. Njihova funkcija je zabavati in obveščati ter vcepiti posameznikom vrednote, prepričanja in načine obnašanja, ki jih bodo integrirali v institucionalne strukture širše družbe.« (1988, 1)

oz. gledalci besedilo zapomnijo in si ga z nenehnim ponavljanjem osvojijo za dlje časa» (2022).

Množični mediji omogočajo, da se glasba (pogosto) predvaja in (hitro) doseže množice. To lahko pomeni, da množični mediji s (pogostim) predvajanjem glasbe prav preko besedil (ne)zavedno in (ne)namerno promovirajo oz. propagirajo vrednote, prepričanja in stereotipe, kadar so ti (ne)posredno izraženi v besedilih. Takšne vsebine lahko imajo propagandni značaj. Že v svojem najosnovnejšem in najbolj nevtralnem smislu propaganda namreč pomeni širjenje ali promocijo določenih idej (Jowett in O'Donnell 2012, 2) in je lahko nenamerna (Tarín Sanz 2018, Thomson v Tarín Sanz 2018), nezavedna (Bourdieu v Tarín Sanz 2018), prikrita (Pečjak 1995, 141–142), pozitivna (Busu idr. 2014) in ne nujno dramatična (Kristensson 2004). Filmski teoretik Taylor propagando preprosto opredeli kot »poskus vplivanja na javna mnenja občinstva skozi prenos idej in vrednot« (v Schieber 2021). Splichal jo opredeli podobno, in sicer kot »poskus vplivanja na mišljenje in vedenje ljudi, pri čemer želi vplivati predvsem na čustveno in manj na razumsko komponento človekovih stališč« (2001, 26). Nosilci propagandnih sporočil so največkrat prav množični mediji (Mlačnik 2002, 14). Še več, kot trdi Joey Skaggs v povezavi z mediji, »vse je propaganda« (v Henigman 2016).

Jezik vrednotenja

Ocenjevanje (angl. *evaluation*), tj. izražanje pozitivnega ali negativnega odnosa, stališča ali čustva do entitet ali izrečenih izjav (Thompson in Hunston 1999, 5), lahko razumemo kot vseprisoten pojav v besedilih samih, kar pomeni, da vse izjave zavzemajo položaj ocenjevanja (White 2016, 80). Kot funkcijski model ocenjevalnega jezika na diskurzno-semantični³ stopnji in kot komponenta medosebne funkcije jezika je jezik vrednotenja vir za ocenjevanje oz. izražanje odnosa do stvari in ljudi ter za izražanje čustev, stopnjevanje odnosa in vključenost avtorja v izjave oz. za (ne)poravnavo avtorjevega/avtoričinega glasu z drugimi glasovi in položaji (Martin in White 2005, 34–37). Medosebna funkcija jezika je tista, ki jo Halliday in Matthiessen opredelita kot »jezik kot delovanje« (2004, 30), kar pomeni, da jezik obvešča, sprašuje, ukazuje, ponuja ter izraža odnose, čustva, mnenja in prepričanja o naslovljencu in svetu. Teorija, na kateri temelji jezik vrednotenja, je

³ Diskurzno-semantika je vsebinska plast, katere funkcija je, da neposredno realizira družbeni kontekst. Jezik je namreč večplasten, kar pomeni, da deluje na različnih vsebinskih ravneh in izražanja (Halliday in Matthiessen 2004).

sistemska funkcijska lingvistika, ki poudarja, da jezik kot sistem ponuja neomejeno izbiro jezikovnih sredstev, s katerimi ljudje ustvarijo pomen, tj., kar želijo ali morajo doseči. Torej je tudi jezik vrednotenja jezikovno sredstvo za ustvarjanje (medosebnih) pomenov. Jezikovna izbira je tako odvisna od družbenih funkcij (Halliday in Matthiessen, 2004). Kot v sistemske funkcijske lingvistiki je tudi pri jeziku vrednotenja pomemben kontekst, torej pri analizi jezika ne gre samo za jezik v rabi, pač pa za diskurz, tj. za »uporab[o] jezika v povezavi z družbenimi, političnimi in kulturnimi formacijami« (Jaworski in Coupland 1999, 3).

Model jezika vrednotenja po Martinu in Whiteu (2005) je razdeljen na tri glavne kategorije: odnos, stopnjevanje in vključenost. Kategorije odnosa so čustvo (npr. žalosten, srečen, prestrašen), sodba (npr. pameten, skromen, nezrel) in ocenitev (npr. vreden, čudovit, neučinkovit). Čustvo je vir za izražanje čustev, sodba za izražanje odnosa do ljudi, njihovega obnašanja in značaja, ocenitev pa je vir za izražanje odnosa do stvari, izdelkov, objektov, zunanjega videza ljudi, dogodkov ipd. Pri stopnjevanju gre za stopnjevanje moči in žarišča odnosa. Viri stopnjevanja moči so okrepitev (npr. zelo) in količinskost (npr. mnogo). Po Hoodovi (2004, 103) je vir stopnjevanja moči tudi obogatitev (npr. prebrati natančno), vir stopnjevanja žarišča pa so avtentičnost (npr. pravi prijatelj), specifičnost (npr. posebej) in izpolnitev (npr. rešiti problem). Pri vključenosti gre za avtorjevo udeležbo oziroma poseg v besedilo skozi zavračanje ali razglašanje trditev, dopuščanje alternativnih trditev in pripisovanje trditev in izjav drugim/zunanjim virom (npr. ni, ampak, seveda, očitno, morda, ona trdi).

Odnos je lahko izražen neposredno ali posredno in ima pozitiven ali negativen status. Neposreden (ekspliciten, vtisnjen) odnos je izražen skozi odnosno besedišče, medtem ko se posreden (impliciten, priklican) odnos sproži na podlagi širšega konteksta ali predstavnihih pomenov (Martin in White 2005, 64). Prav tako imajo pomembno vlogo pri izražanju prikritega ocenjevalnega pomena asociacije, ki jih imajo besede (Channel 1999, 38) in sobesedilo. Kot trdi White, večinoma viri, ki izražajo odnos posredno, opravijo »najtežje ideološko delo« (2016, 93). Za pričujočo raziskavo je relevantna tudi ugotovitev, da stopnjevanje in vključenost igrata pomembno vlogo pri izražanju posredne sodbe v izbranih britanskih reklamnih oglasih (Križan 2016).

Pri sodbi, na katero je prispevek osredotočen, gre za jezik, ki ocenjuje značaj in vedenje ljudi v smislu normalnosti, zmožnosti, vztrajnosti, poštenosti in etičnosti (Martin in White 2005, 53). Claire Painter ugotavlja, da je ocenjevanje otrokovega vedenja, poleg čustev, tisto, ki je večinoma prisotno na začetku razvoja otrokovega jezika (2003, 206). V ospredju tukajšnje analize je tako jezik, ki (ne)posredno ocenjuje značaj, vedenje in dejanja oseb, ki se pojavljajo v izbranih besedilih slovenske narodnozabavne glasbe.

Analiza: sodba

Za namen raziskave so bila izbrana besedila pesmi 12 slovenskih narodnozabavnih ansamblov, ki so bila napisana oz. je bila pesem izdana v obdobju nekdanje Jugoslavije (SFRJ). Kriterija za izbor besedila sta bila dostopnost na spletu ter raznovrstnost izvajalcev in obdobji nastanka. V izbranih besedilih smo na podlagi modela jezika vrednotenja po Martinu in Whitu (2005) identificirali jezik, ki izraža (neposredno oz. posredno in pozitivno oz. negativno) sodbo, pri čemer so bile za analizo uporabljene sodbe, povezane z ideologijo. V prispevku so predstavljeni in interpretirani najbolj ilustrativni primeri takih sodb. Uporabljena je bila kvalitativno-raziskovalna metoda.

Primeri 1

Primorci smo **veseli**⁴ ljudje

(*Primorci smo veseli ljudje* – Ansambel Ottavia Brajka)

veseli fantje smo z vasi, da takih *zlepa* najti *ni*

(*Na Gorenjsko* – Ansambel Henček)

na trgateg *vse* povabiš, kar **veselih** je ljudi

(*Dolini Vipavski* – Ansambel Ottavia Brajka)

žmeraj v srcu **nasmejane**; ljubim te ljudi **prijazne**; *odprtih le dlani*

(*Zakladi Slovenije* – Ansambel Franca Miheliča)

prijazni vaščani mi stiskajo spet roko

(*Vračam se domov* – Ansambel Franca Miheliča)

⁴ V prispevku so besede, ki izražajo sodbo neposredno, odebeljene, besede (npr. druge neposredno izražene kategorije odnosa, stopnjevanje, vključenost, metafore), ki sodelujejo pri izražanju posredne sodbe, pa so v poševnicah.

Sodba, večinoma pozitivna, je v izbranih besedilih izražena tako do Slovencev na splošno kot tudi bolj specifično do Slovencev, ki živijo v različnih slovenskih regijah in krajih (npr. Zgornja Gorenjska, Kras, Mengeš, Primorska). Kot prikazujejo Primeri 1, so s pozitivno sodbo, ki zadeva Slovence iz različnih delov Slovenije ali iz vasi, le-ti neposredno ocenjeni kot veseli, prijazni, a tudi trmasti, saj »tudi v hlevu vsak si želi imeti prav« (Jutro na deželi⁵ – Ansambel bratov Avsenik). Slovenci so na splošno pozitivno ocenjeni kot nasmejani in prijazni ter posredno z metaforo »odprtih le dlani«, ki vsebuje členek »le« kot vira vključenosti, kot večno pošteni in odprti⁶. Vesela narava kot značilnost vaških fantov je predstavljena kot redkost z negativno ocenitvijo »zlepa« in zanikanjem z »ni« (vključenost) tega, da je najti takšne ljudi drugod vse prej kot enostavno, s čimer je implicirana negativna sodba, ki verjetno zadeva mestne fante. Poudarjena je vesela človeška narava, ki je predstavljena kot zaželena vrednota tudi pri povabilu na trgatve, ki je omejena zgolj na vesele ljudi z uporabo stopnjevanja (količinskost)⁷ »vse«, ki nakazuje izključenost negativnih karakterjev. Vesela narava in dobrovoljnost sta izraženi kot stalno prisotna značilnost Slovencev skozi vključenost, prežeto s stopnjevanjem »zmeraj«, ki je najvišja vrednota za modalno ocenjevanje običajnosti (Martin in White 2005, 142).

Primeri 2

a meni za bogastvo *ni* v tej **skromni** *bišči*; *laži* v razkošju *nimam rad*, saj v srcu sem bogat; vse tisto *malo*, kar imam, sem si ustvaril sam; vesel prižgem si pipico pred svojo *biščo*; pehal se *nisem* za denar; denar je zdavnaj svet *končal*, **pokvaril** je ljudi
(*Za tvoj praznik/ Posedam rad pred biščo* – Ansambel bratov Avsenik)
domek svoj *ne* menjal bi za *kup zlata*
(*Kadar grem prek njiv* – Ansambel Henček)

Skozi pozitivno sodbo, ki je izražena posredno in se nanaša na Slovence, je kot zaželena vrednota izražena skromnost, kot prikazujejo Primeri 2, četudi jo subjektivno izrazi lirski subjekt. Pri tem je sodba posredno izražena z zanikanjem (vključenost) »ni/ne/nisem« potrebe po pehanju za denarjem in po bogastvu, na kar kaže tudi zanikanje potrebe po zamenjavi skromnega doma s »kupom zlata«, kjer je

⁵ Primeri so iz izvirnikov, ki so dostopni na internetu, večinoma na <https://www.besedilo.si>.

⁶ Kot trdi Musek, so »predstave o značilnostih pripadnikov narodnostne skupnosti pomemben del nacionalne zavesti, identitete in samopodobe. Te predstave obstajajo pri vseh narodih« (1997, 189).

⁷ Po Martinu in Whiteu količinskost (angl. *quantification*) zajema število, maso, čas in prostor (2005, 151).

izražen metaforičen jezik prežet s stopnjevanjem (količinskost). Prav tako je skromnost poudarjena z neposredno izraženo ocenitvijo z besedo »skromni«, ki se nanaša na prostor bivanja, ki v tem kontekstu pridobi pozitiven status, ter s pomanjševalnico »domek« in »hišico«, s katero se posredno izrazi pozitivno čustvo do prostora bivanja, v slednjem primeru pa to dodatno podkrepi še neposredno izraženo čustvo »vesel«. Skromnost je tudi posredno izražena s stopnjevanjem (količinskost) »malo«, ki izrazi skromno imetje, z negativnim čustvom do razkošja »nimam rad« v kombinaciji z neposredno izraženo negativno ocenitvijo razkošja z besedo »laži« ter z neposredno izraženo negativno ocenitvijo denarja kot povzročitelja slabega s »končak« in »pokvaril«. V slednjem primeru gre lahko hkrati tudi za neposredno izraženo negativno ocenitev denarja kot pokvarjenega skozi neposredno izraženo negativno sodbo ljudi, ki jih je denar pokvaril.

Poudarjanje skromnosti lahko nakazuje tudi posredno negativno ocenitev, ki zadeva bogastvo kot značilnost kapitalizma, torej negativen odnos do kapitalizma, glede na to, da so analizirana besedila nastala v času socializma, ki je poudarjal enakomerno porazdelitev bogastva, odpravo razlik med družbenimi razredi in kolektivno lastnino, medtem ko je za kapitalizem značilen lov za dobičkom in akumulacija kapitala (Močnik 2017). V povezavi z denarjem je, na primer, pozitivna sodba (posredno) izražena takrat, ko tisti, ki imajo denar, le-tega porabijo za pijačo oz. plačajo pijačo drugim, kot je izraženo v »vsakmo j' mar, če maš dnar, da le daš zan' frakl« (*Takih ni nikjer ljudi* – Ansambel bratov Avsenik). V smislu radodarnosti se posredno izražene pozitivne sodbe nanašajo tudi na kovače, saj le-ti kljub pomanjkanju denarja plačajo pijačo v dobri družbi (*Mi, kovači, kujemo* – Štirje kovači).

Primeri 3

Tam, kjer beseda domača zveni, **dobri** ljudje živijo

(*Tebi, Slovenija* – Ansambel Slovenija)

tu pognala korenina bo za naš **ponosni** rod

(*Naša domovina* – Ansambel Lojzeta Slaka)

ponosno pot prešel njegov je rod

(*Aljažev stolp* – Ansambel bratov Avsenik)

spoštljivo dvignem spet roko, *pozdravim* svoje vse ljudi

(*Dober dan, prijatelji* – Ansambel Ottavia Brajka)

Kot kažejo Primeri 3, se pozitivna sodba prav tako nanaša na splošno na Slovence, ki so neposredno ocenjeni kot dobri, ponosni in spoštljivi. S pozitivno sodbo so navedene značilnosti in obnašanje promovirani kot zaželeni.

Primeri 4

ko vse *žuljave* umijem si dlani

(*Kadar grem prek njiv* – Ansambel Henček)

se kopači *veselijo*, ko v vinograd pohitijo, **pridno** kopljejo

(*Veselim se, prijatelji* – Ansambel Lojzeta Slaka)

trudne so njene roke, oči; ko zasvetlika za goro se *svit*, v *rosi* srebrni reber se blesti, kosec koso je dal *že* na rame

(*Kosec in žanjica* – Ansambel Lojzeta Slaka)

dobro danes se godi, če **priden** si kot mi; *vedno dobre volje* smo [...] pa *čeprav* je težak naš kovaški stan

(*Mi, kovači, kujemo* – Ansambel Štirje kovači)

ljubim te ljudi prijazne, **delavne** vse svoje dni

(*Zakladi Slovenije* – Ansambel Franca Miheliča)

a majerca po hiši preganja z **delom** čas

(*Če te Gorenjc povabi* – Ansambel bratov Avsenik)

kmetič *veselo* plug si pripravlja

(*Pomlad na deželi* – Ansambel Lojzeta Slaka)

Iz Primerov 4 je razvidno, da je pozitivna sodba neposredno izražena, ko se nanaša na delavne (pridne) ljudi. Prav tako sta delavnost in pridnost izraženi posredno z metaforičnim jezikom »žuljave« ter z besedo »trudne«, ki izraža utrujenost kot posledico težkega dela. Čeprav so v smislu delavnosti predmet sodbe predvsem tisti, ki delajo na polju in v vinogradu, sodijo pridnost, poštenost, delavnost in discipliniranost med najbolj razširjene slovenske avto-stereotipe (Musek 1997)⁸. Pridnost in delavnost sta izraženi kot stalni značilnosti Slovencev s stopnjevanjem (čas kot količinskost) »vse svoje dni«. Prav tako sta pridnost in delavnost izraženi posredno s stopnjevanjem (čas kot količinskost) »svit« in »rosa«, ki izražata zgodnji čas, in z nasprotjem od pričakovanega kot virom vključenosti »že«, ki nakaže, da opravilo nastopi zelo zgodaj in prej od pričakovanega. Poleg neposredno izražene

⁸ Prav tako so Slovenci med drugim označeni kot manj družabni, zadržani, tesnobni, zaskrbljeni in slabe volje (Musek 1994).

pozitivne sodbe z besedo »priden« se pridnost posredno izrazi tudi skozi stalno prisotno dobrovoljno naravo kovačev in njihovo veselje do/ob del(a/u), ki sta izraženi z vključenostjo, prežeto s stopnjevanjem, »vedno« in količinskostjo »povsod« in »vsak od nas«, ki izraža vsesplošno prepoznavnost in poudari značilnost vsakega posameznika brez izjeme, ter z vključenostjo »čeprav«, ki izrazi nepričakovano nasprotje težkemu delu. Pridnost kot pozitivna vrednota je tudi pogoj za prijetno dogajanje, izraženo z vključenostjo »če«, ki izrazi pridnost kot pogoj (modalnost) za dobro počutje in delovanje, kar še dodatno poudari zaželenost te vrednote. Prav tako je pridnost posredno izražena skozi veselje do kmečkega dela. S pozitivno sodbo, katere predmet so delavci v posameznih panogah (npr. kovači, kopači), so ti poklici, večinoma podeželski, pozitivno ocenjeni.

Primeri 5

tak'h *ni* n'ker, **bulšeh** nej, *ni* jeh ledi **buolšeh**; *vs*i *skupaj* smo pa le ljudje, ki čutijo, kaj je srce; in kadar se *vs*i srečamo, *veselo* spet se *objamemo* (*Takih ni nikjer ljudi* – Ansambel bratov Avsenik)

Kot kažejo Primeri 5, sta človečnost in ljubezen do sočloveka tisti, ki kot skupni pozitivni značilnosti združujeta vse Slovence in Slovenke,⁹ ne glede na značilnosti prebivalcev posameznih slovenskih pokrajin. To je izraženo s stopnjevanjem (količinskost) »vs

i skupaj«, tj. brez izjem, in s pozitivnim čustvom »veselo objamemo«, čeprav je najvišja mera dobrote prikazana kot pozitivna lastnost samo pri ljudeh iz posameznih slovenskih regij (npr. Dolenjci, Primorci) z zanikanjem kot virom vključenosti »ni« in »n'ker« in primerjavo kot virom stopnjevanja (okrepitev) »bulšeh«.

Pozitivna sodba, katere predmet so Slovenci in Slovenke, je izražena tudi na podlagi njihove vsesplošne gostoljubnosti in radodarnosti skozi stopnjevanje (količinskost) »vse« in ponavljanje povabila kot vira stopnjevanja (okrepitev) »povabimo vas *vse*, le pridite v goste« (*Na zdranje vsem* – Ansambel bratov Avsenik). To torej velja tudi pri Gorenjcih, ki jih sicer lirski subjekt, tudi sam Gorenjec, v »jaz sem za šparanje, *saj* sem Gorenjc« (*Praktično je le kolo* – Ansambel bratov Avsenik) negativno oceni kot stiskače skozi vključenost »saj«, s čimer se izrazi (očiten) razlog za varčevanje, in s

⁹ Najbolj razširjeni avto-stereotipi pri Slovencih po Musku so tudi, da so prepirljivi, nepripravljeni popuščati, nespravljalji, zavistni in nevoščljivi (1997).

tem verjetno v šaljivem smislu potrdi stereotip o Gorenjcih kot stiskačih¹⁰. Ta stereotip je v *Če te Gorenjc povabi* (Ansambel bratov Avsenik) posredno ovržen skozi radodarnost in gostoljubnost, ki sta predstavljeni kot stalno prisotni pozitivni značilnosti Gorenjcev, in neizpodbitno resnico v »saj jutri bo kot danes«. Prav tako se stereotip ovrže skozi neposredno izraženo negativno ocenitev s »to stare so laži«, primero »a dobri *kakor medk*« kot virom stopnjevanja (okrepitev), ki poudari dobroto Gorenjcev in jo skozi vključenost »a« predstavi kot nasprotje od pričakovanega glede na njihovo navidezno redkobesednost, ki lahko implicira negativno sodbo, posredno pozitivno sodbo na podlagi prijaznosti in veselja do gosta v »postrežeta smeje, pred durmi čaka Janez veselega srca« ter stopnjevanje (količinskost) »za gosta on porabi dobrot *prav zvrhan koš*«. Čeprav so Gorenjci predmet neposredne pozitivne sodbe, ki je izvršena kot primerjava kot vir stopnjevanja (okrepitev), in kot zanikanje kot vir vključenosti »ni boljšega srca«, s katero se izključi kakršnokoli drugačno mnenje in se dobrota Gorenjcev prikaže kot najvišja mera, bi kategorično zanikanje obstoja višje mere dobrote od gorenjske pri drugih ljudeh sicer lahko hkrati impliciralo tudi negativno sodbo do drugih.

Pozitivna sodba je posredno izražena tudi zaradi lastnega dosežka, ki je izražen z zaimkoma »svojo« in »sam« v »pred *svojo* hišico«, »ki *sam* sem jo gradil« in »sem si ustvaril *sam*« (*Za tvoj praznik / Posedam rad pred hišico* – Ansambel bratov Avsenik), s čimer se nekaj, kar človek ustvari sam, poudari kot vrednota.

Pozitivna sodba, katere predmet so mladi Slovenci in Slovenke, je posredno izražena na podlagi njihove dolgoletne ljubezni do slovenskih planin, ki predstavljajo slovenski narodni simbol, kar je nakazano s stopnjevanjem (čas kot količinskost in ponavljanje kot okrepitev) v »mladi fantje in možje, mamice, dekleta na planine vandrajo *dolga, dolga leta*« (*Vsi nazaj v planinski raj* – Ansambel bratov Avsenik), in na podlagi medgeneracijskega proslavljanja ter druženja skozi naštevanje kot virom okrepitve (stopnjevanje) v »tastari, tamladi, otroci in vnuki proslavljamo« (*V domačem krogu lastovke* – Ansambel bratov Avsenik).

Primeri 6

bitimo dan za dnem naprej, ostaja vedno manj nam časa
(*Danes praznujemo* – Ansambel Franca Miheliča)

¹⁰ Med Slovenci krožijo šale o Gorenjcih kot stiskačih.

večkrat živimo kot tujci drug z drugim, vsem se nenehno samo še mudi, skopo odmerimo čas si za znance, svoje prijatelje, svoje ljudi; vzemi si čas, postoj vsaj malo

(Vzemi si čas – Fantje z vseh vetrov)

čepprav drug za drugega ne vzamemo si časa

(Mojemu očetu – Alpski kvintet)

Čepprav so Slovenci in Slovenke, kot je prikazano v Primerih 6, večinoma ocenjeni kot predmet pozitivne sodbe, se na podlagi njihovega nenehnega hitenja in posledično pomanjkanja časa za prijatelje in sorodnike izrazi tudi posredna negativna sodba. Le-ta je nakazana z vključenostjo, ki je prežeta z najvišjo stopnjo stopnjevanja, z »vedno«, stopnjevanjem, ki izraža ponavljajoče se dejanje z »nenehno« in »dan za dnem«, ter količinskostjo kot virom stopnjevanja z »manj časa«, »večkrat« in »skopo«. S tem se izrazi časovna neprekinjenost in z njo stalna značilnost, pogostost hitenja ter redkost snidenja, s stopnjevanjem prepojenim besediščem »mudi«, s primerjavo »kot tujci«, z velelniki »vzemi si čas, postoj vsaj malo«, ki zahtevajo postanek, ter z vključenostjo »ne vzamemo si časa«, ki skozi kategorično zanikanje odmere časa za sorodnike in prijatelje poudari čas za druženje kot zaželeno vrednoto. Kljub temu Slovenci in Slovenke najdejo čas za družinska praznovanja v rodnem domu, četudi je treba pripotovati od daleč, kar je izraženo kot proti-pričakovanje (vključenost) »čepprav smo zbrani z vseh vetrov«, s čimer se posredno izrazi pozitivna sodba (*Danes praznujemo* – Ansambel Franca Miheliča). Pomanjkanje časa za druženje ni problem pri popivanju v »nam pa nikamor se zdaj ne mudi« (*Čaše nalijmo si* – Ansambel bratov Avsenik) in »domov še ne gremo« (*Mi ga spet žingamo* – Ansambel bratov Avsenik), kjer je z vključenostjo »ne« zanikana potreba po odhodu domov in hitenju.

Primeri 7

ko spletal **skrbno** za nas si toplo gnezdece; zatekam se k **modrostim** tvojega sveta; ob tebi sem *vedno* se lahko vse dni učil; vse bolj te **spoštujem**, vse bolj **občudujem**; s teboj sem občutil moč **ljubezni**

(Mojemu očetu – Alpski kvintet)

Nikdar vas pozabil jaz ne bom

(Ne pozabi domovine – Fantje z vseh vetrov)

Predmet sodbe, ki je večinoma pozitivna, so tudi starši. Kot je razvidno iz Primerov 7, je oče neposredno ocenjen kot skrben, ljubeč, občudovan, pameten in spoštovan. Pozitivna sodba na podlagi očetovega znanja je neposredno izražena z besedo »modrostim«, h katerim se otrok zateka, ter posredno kot otrokovo nenehno črpanje znanja od očeta kot neusahljivega vira znanja, kar je nakazano s stopnjevanjem prežeto vključenostjo »vedno« in »vse dni«. Prav tako je neposredna pozitivna sodba izražena na podlagi očetove skrbi za družino z besedo »skrbno«, medtem ko se pozitivna sodba izrazi posredno skozi otrokovo občutenje ljubezni ob očetovi prisotnosti, kar kaže na očetov ljubeč odnos. Naraščajoče spoštovanje in občudovanje očeta skozi stopnjevanje (okrepitev) »vse bolj« in ponavljanje tega spoštovanja in občudovanja ne implicira le pozitivna sodba, katere predmet je oče kot vir občudovanja in spoštovanja, pač pa tudi pozitivna sodba, katere predmet je sin, ki goji spoštovanje in občudovanje do očeta, tj. se zaveda očetovega pozitivnega vedenja in osebnosti. Pozitivna sodba, katere predmet je sin, je posredno izražena tudi na podlagi sinove večne ohranitve spomina na rodni dom, kar je nakazano z zanikanjem (vključenost) »nikdar« in »ne« pozabe doma, s čimer se poudari spoštovanje do doma, torej do staršev, ki so ustvarili ljubeč dom. Na podlagi spoštovanja in hvaležnosti do ostarelega očeta se starost pokaže kot pozitivna vrednota. Prav tako je na podlagi spomina lirskega subjekta na prednike v *Zakladi Slovenije* (Ansambel Franca Miheliča) in *Moj stari kraj* (Ansambel Fantje treh dolin) in nošenja narodne noše, ki jo je stari oče kupil kot poročno obleko, v *Narodna noša* (Ansambel bratov Avsenik), izraženo ne samo spoštovanje do tradicije in preteklosti, pač pa je hkrati nakazana tudi pozitivna sodba do lirskega subjekta, ki tradicijo in preteklost spoštuje.

Po drugi strani pa očetova podedovana navada pitja vina v *Očetovi navadici* (Ansambel Henček) sproži negativno sodbo, katere predmet sta oba, tako oče kot sin, z uporabo besede »navada«, ki označuje ponavljajoče dejanje oziroma pogostost pitja, s čimer torej kot količinskost opravi funkcijo stopnjevanja, pri čemer lahko pogosto pitje vina postane škodljivo, in z uporabo pogovorne oblike »glih« kot virom stopnjevanja (okrepitev), ki lahko v tem kontekstu implicira negativno čustvo (npr. jeza), v paru z dodajanjem (okrepitev) »tud« in okrepljeno količinskostjo »prav vsak dan« kot viroma stopnjevanja, ki poudari vsakodnevno uživanje alkohola brez izjeme. Sicer pa se z uporabo manjšalnice »navadica« v naslovu pesmi problem podedovane nezdrave navade omili.

Primeri 8

dokler tam **ljubeča** je mati; *ponosni* smo nate in dragi naš dom

(*Za mami* – Ansamble Lojzeta Slaka)

v zibelko nam položila je zaklad **ljubezni** za življenje vse

(*Kjer so žibali me mati* – Alpski kvintet)

povejte, zvezde ve, kaj mati delajo; povejte mamici: njen fant vrnil se bo

(*Mama, pribijam domov* – Ansambel Lojzeta Slaka)

se spomniš, *draga moja* mama

(*Se spomniš, draga mama* – Ansambel Ludvika Lesjaka)

ko rano jutro ženem živinico v goro, na mizi skleda mleka dočaka me doma in
mam'ca nadrobijo nam kruha črnega

(*Na paši* – Ansambel Lojzeta Slaka)

Kot prikazujejo Primeri 8, je predmet pozitivne sodbe tudi mati, ki je neposredno ocenjena z besedo »ljubeča« (Za mami – Ansambel Lojzeta Slaka) in posredno na podlagi pozitivnega čustva – ponosa –, ki ga otroci čutijo do matere in doma, metafore, ki izraža njeno ljubezen, sinovo zanimanje za mater ter tolažbe, ljubečega naslavljanje matere ter materine skrbne priprave hrane za sina pred njegovim odhodom na delo (pašo) zgodaj zjutraj.

Primeri 9

velik je *zaklad*, če je človek *mlad*

(*Vsak zase naj se briga* – Ansambel bratov Avsenik)

zlata naj kapljica spet *mladost* nam požene v srce!

(*Čaše nalijmo si* – Ansambel bratov Avsenik)

vem takrat, da sem bogat, ko sem še *mlad*

(*Kadar grem prek njiv* – Ansambel Henček)

na tisti lepi čas, ko sam užival je še *mladostne* urice

(*Jutro na deželi* – Ansambel bratov Avsenik)

Tako kot pri očetu je starost kot vrednota poudarjena tudi pri materi s primerjavo kot virom okrepitve (stopnjevanje), s katero je izražena povečana ljubezen otrok do matere v starosti »še dražja si danes, ko v letih si že« (Za mami – Ansambel Lojzeta Slaka), pri čemer otrokovo spoštovanje in ljubezen do ostarele matere sproži pozitivno sodbo, katere predmet je (odrasel) otrok. Čeprav je starost kot pozitivna

vrednota in s tem pozitivna sodba, katere predmet je star(ejša) oseba, posredno izražena tudi s ponavljanjem kot virom okrepitve (stopnjevanje) s »*Kaj nam mar? Kaj nam mar?*« (Na^zdravimo si še enkrat – Ansambel Franca Miheliča), ki implicira indiferentnost do starosti, in z neposredno izraženo pozitivno ocenitvijo materinih las s »krasijo te beli« (Za mami – Ansambel Lojzeta Slaka), je vendarle mladost tista vrednota, ki je večinoma povečana s pozitivno ocenitvijo, kot prikazujejo Primeri 9. Na podlagi navedenega je moč sklepati, da je mlad človek tisti, ki je večinoma predmet pozitivne sodbe.

Primeri 10

Ab, te ženščine, to na živce gre
(Če vinček govori – Ansambel bratov Avsenik)
boljša je kupica kot koprivasta ženkica
(Veseli samec – Ansambel Lojzeta Slaka)
ostra kakor nož
(Vsak naj se zase briga – Ansambel bratov Avsenik)
sem **lintvarna** dobil
(So mam'ca mi d'jali – Ansambel bratov Avsenik)
glavn', da se **afna**
(Samo, da je moder'n – Ansambel bratov Avsenik)

V izbranih besedilih so predmet sodbe tudi ženske in poročene žene, kot je razvidno iz Primerov 10. Sodba je pogosto negativna in izražena tako neposredno kot posredno. Ženske so na primer negativno ocenjene kot muhaste, izumetničene, krute, navihane in zapeljive. Prav tako so ženske tiste, ki se pritožujejo, in tiste, ki so razlog za moško zmedenost, jezo in nezvestobo.

Negativna sodba v Primerih 10, katere predmet je žen(sk)a, je izražena neposredno z besedami »ženščine«, »koprivasta«, »afna« in »lintvarn«, ¹¹ ki so semantično prežete s stopnjevanjem, z metaforično primerjavo kot virom okrepitve (stopnjevanje) »ostra kakor nož« ter s primerjavo s kozarcem vina, ki moškemu nudi večje zadovoljstvo kot žena. Negativna sodba, izražena z »ženščino«, je še dodatno podprta z negativnim čustvom »na živce mi gre« in »ah«, ki kot vzdihljaj tudi nakaže negativno čustvo.

¹¹ 'Lintvern' nižje pogovorno pomeni zmaj (<https://www.fran.si/iskanje?Query=lintvern>).

Posredna negativna sodba, katere predmet je žena, je izražena na podlagi ženine krutosti s stopnjevanjem okrepljeno metaforo »me *kmalu* privila je *močno na trdo*«, s katero je nakazana sprememba ženinega obnašanja pred in po poroki, ter ženine prisile moža v mnoga značilno ženska hišna opravila (okna ji brišem, kuham, likam). Določena izmed njih opravlja posebej za ženo (zaimek »ji«), s čimer slednje še poudari možev težaven položaj, ki spominja celo na odnos služabnik – gospodarica v *Je že pač tako* (Ansambel bratov Avsenik). Po drugi strani pa naštevanje mnogih 'ženskih' hišnih opravil, ki jih mož opravlja, primerjava z avtomatom kot virom stopnjevanja (okrepitev), ki poudari količino dela, neposredno izražena pozitivna sodba z besedo »skrbno« ter neposredno izražena pozitivna ocenitev hrane z besedo »dobro« kaže na možovo skrbnost in marljivost, torej se izrazi posredna pozitivna sodba. Vseeno na koncu pesmi mož posredno izrazi pozitivno sodbo do žene z »drugo vse z Evo sem dobil«. Kadar posredna pozitivna sodba, katere predmet je žen(sk)a, ni izražena kot prevladujoča nad negativno sodbo v isti pesmi, se možnost sprejetja stereotipa verjetno poveča s (pogostim) poslušanjem zgolj te pesmi.

Uresničitev najboljše verzije moža je skozi vključenost (modalnost) v »če vedno prijazna in prikupna boš« (*Je že pač tako* – Ansambel bratov Avsenik) pogojena z ženinim vedenjem, tj. z njeno stalno prisotno prijaznostjo in prikupnostjo, s čimer se krivda za neizpolnitev posredno prenese na ženo. Pri tem lahko prikupnost pomeni tako zunanjo urejenost kot tudi lepo vedenje. Je pa lepa zunanost tista, ki je poudarjena pri ženski, kot na primer »brbka Micka« (*Če te Gorenje povabi* – Ansambel bratov Avsenik), »brbkah tu deklet« (*Na zdruje vsem* – Ansambel bratov Avsenik), »planinka brbka se mi smehlja« (*Ples v planinski koči* – Ansambel Lojzeta Slaka) in »lepi ženkici sosedovi« (*Vsak naj se zase briga* – Ansambel bratov Avsenik), s čimer pa ni izražena sodba, torej značaj, ampak ocenitev, kar postavlja žensko zunanost (lepoto) nad značaj.

Primeri 11

a men' *ni* do smeha ... nič več *ne bom* vriskal

(*So mam'ca mi d'jali* – Ansambel bratov Avsenik)

mož v zakonu *trpi*

(*Če vinček govori* – Ansambel bratov Avsenik)

rešite me *zablod, skomin in grešnih zmot*; jesti, piti da mi moja ženkica, *vročega srca pa ne pozna*; *je tako na svet*, moški naših let rad se hodi gret, če doma je *led* ... ; ja, ja, ja, ja,

je že tako *povsod*, da *slajši* je *drugod* drevesa plod!; kadar prek poti ga *zavabijo* oči; tuje so žene *nevarne* vse!

(*Vsak zase naj se briga* – Ansambel bratov Avsenik)

vablivo se mi posmeji

(*Ples v planinski koči* – Ansambel Lojzeta Slaka)

Kot prikazujejo Primeri 11, so žene kot vir moškega trpljenja ocenjene posredno z negativno sodbo, pri čemer je moševo trpljenje izraženo neposredno z negativnim čustvom »trpi« in zanikanjem pozitivnega čustva (veselja) kot vira vključenosti. Prav tako je moševo trpljenje nakazano skozi željo po drugi ženi, grešne misli in zmote, ki se jih sicer lirski subjekt želi rešiti, ter moševo nezvestobo v določenih letih, pri čemer je le-ta celo opravičena na podlagi splošno veljavne resnice in razširjenosti dejstva »je tako na svet!« in »ja, ja, ja je že tako povsod« in odsotnosti ženine strasti. Žena je sicer ocenjena posredno s pozitivno sodbo na podlagi skrbi za in zadovoljitvijo moševih osnovnih potreb, razen potrebe po spolnosti, pri čemer je slednje nakazano z zanikanjem (vključenost) in okrepitvijo kot stopnjevanjem v obliki vzklika »vročega srca pa ne pozna!«. Pri tem je lahko nakazana tudi ženina frigidnost in s tem krivda, torej negativna sodba. Podobno je krivda za moševo nezvestobo posredno pripisana ženi z metaforo ledu ter na podlagi ženske zapeljive, celo nevarne narave, ki moškega vabi v skušnjava. Ženska je tista, ki privablja oziroma nastavlja past moškemu. Vabljivost tujih žensk je predstavljena kot nevarnost za vse (poročene) moške, pri čemer poved z uporabo klicaja prevzame celo vlogo svarila, kar še okrepi negativno sodbo, katere predmet je neznana ženska.

Ženska zapeljiva narava se lahko prepozna tudi skozi metaforo rožice, s katero ženska vabi moškega, kar ima lahko seksualno konotacijo, in ukaza, izvršenega z velelnikom »le pridi sam si ponjo pod noč, ko se stemni« (*Na travniku* – Ansambel Henček). Besedila slovenske narodnozabavne glasbe se omembe spolnosti izogibajo ali zakrijejo, kar je v nasprotju z besedili slovenske moderne narodnozabavne glasbe (Stanković 2021). Moški pa ni predstavljen samo kot žrtev, ampak tudi kot predmet posredne pozitivne sodbe, sprožene na podlagi vključenosti »če«, ki nakaže moško moralno nesporno tj. 'nefalotsko' obnašanje, neposredno izražene pozitivne sodbe z besedo »priden«, okrepitve s ponavljanjem z »ja, ja, ja, ja« in količinskosti (stopnjevanje) z »brž« in »ne kod, ne kam« kot viri stopnjevanja ter zahtevo moškega po odpuščanju grešnih misli in napak z uporabo ukaza, izvršenega z velelnikom (*Vsak zase naj se briga* – Ansambel bratov Avsenik).

Primeri 12

najlepše je dekle, ki *zvesto* čaka te

(*Prelep je svet* – Ansambel bratov Avsenik)

in drugo si našel je fant, a *sanjam*, da vrnil se bo spet

(*Cvetoče tulpe* – Ansambel bratov Avsenik)

počakaj me, da leto mine

(*V tujino* – Ansambel Henček)

kedo bo dekle ljubil, ko bom k vojakom šel? jaz sam bom dekle ljubil, *ko bom nazaj prišel*

(*Kdo bo listje grabil* – Ansambel Ottavia Brajka)

moja *dobro ve*, kdaj luna nosi me

(*Vsak zase naj se briga* – Ansambel bratov Avsenik)

Sva se *pobotala*, se več *ne kregava*

(*Če vinček govori* – Ansambel bratov Avsenik)

v sanjah zlatih me poljublja, v svoj objem *si me želi*

(*Moje dekle* – Ansambel Rudija Bardorferja)

tja, kjer *izbral sem si* dekle

(*Moj rodni kraj, moj rodni dom* – Ansambel bratov Avsenik)

Žen(sk)a je v Primerih 12 predstavljena kot tista, ki zvesto čaka moškega in ki odpušča moško nezvestobo. Še več, najvišja stopnja žen(sk)e lepote je pogojena z zvestim čakanjem na moškega, kar pomeni, da je zvesta žen(sk)a predmet pozitivne sodbe. Z ukazom, izvršenem z velelnikom »počakaj me«, je zvestoba celo zahtevana. Tarča pozitivne sodbe je tudi žena, ki je spravljiva in razumevajoča v prepiru z možem, ki je v opitem stanju, ki si želi moškega in ga razume. Od (slovenske) žen(sk)e, ki se ji z navedenim dodeljuje precej pasivna vloga v odnosu z moškim, se pričakujejo vrednote, kot so prijaznost, skrbnost, razumevanje, zvestoba, potrpežljivost, ljubkost in spodobnost, ki bi jih lahko označili kot tradicionalne.

Po drugi strani pa je ženska v *Polka, valček, rock and roll* (Ansambel Henček) skozi lirski subjekt ženskega spola predstavljena kot odločna in samostojna v smislu odločanja glede svojih čustev in delovanja, kar je nakazano skozi modalnost kot virom vključenosti v obliki retoričnega vprašanja in njegove ponovitve kot virom stopnjevanja (okrepitev) »Zakaj sedela bi doma čemerna in otožna? Zakaj nočoj bi ne bila brezskrbna in vesela?«, kar kaže na pozitivno sodbo.

Ženska odločnost in s tem pozitivna sodba se kaže tudi v *Navihani deklici* (Ansambel Ottavia Brajka) na podlagi kategoričnega zanikanja (spolne) prepustitve moškemu in nasprotja od pričakovanega kot virov vključenosti v »ne dam pa ujeti se« in »pod nosom se obriše vsak, ki tistih misli je«, kljub vključenosti z »že res«, ki potrdi splošno resnico o navihani in zapeljivi naravi, lepoti, ljubezni do zabave in pomanjkanju strahu ponoči na začetku besedila, ki lahko implicira moralno spotakljivo vedenje (Keber, 2011) in s tem negativno sodbo.

Primeri 13

še našim Mickam *nismo* kos, svet okrog njih se vrti!
(Mi ne gremo na drug planet – Ansambel bratov Avsenik)
 na zdravje žen in vseh deklet, brez njih je prazen svet
(Sežidal sem si vinski bram – Ansambel Lojzeta Slaka)

Kot je razvidno iz Primerov 13, moški nakljub trpljenju v zakonu in negativni sodbi, katere predmet je žen(sk)a, priznavajo, da bi bilo življenje brez žensk in žena prazno, s čimer jim priznavajo pomembno vlogo in s tem posredno izrazijo pozitivno sodbo. Prav tako je pomembnost žensk in žena nakazana z nazdravljanjem moških v njihovo čast in metaforo, s katero so ženske prepoznane kot glavni vir pozornosti in dogajanja s »svet se okrog njih vrti«, torej se posredno izrazi pozitivna sodba. Pozitivno sodbo, katere predmet je žen(sk)a, je možno prepoznati tudi skozi zanikanje zmožnosti spopadanja moških z ženskami (Mickami) kot virom vključenosti, katerim posredno priznavajo premoč, vendar je pri tem lahko implicirana tudi ženska muhasta tj. težavna narava in s tem negativna sodba.

Negativna sodba, katere predmet so žen(sk)e, je večinoma izražena na šaljiv način¹² in s tem nenamerno tudi kot dopolnitev veseli melodiji pesmi. Slovenski žen(sk)i se v nekaterih primerih priznava pomembnost njenega obstoja, zato je negativna sodba vseeno lahko pri poslušalstvu razumljena in sprejeta kot nekakšna splošna resnica in stereotip. Stereotip je »vgrajen skoraj v vseh človeških prepričanjih, naj gre za humor, razlage o drugih ali druga izražanja« (IvyPanda 2021). Poleg tega pa »so študije

¹² Ansambel bratov Avsenik je kasneje dodal še humoristične in povezovalne elemente na odru (Sivec 2002), ki jih je moč najti tudi v besedilih, s čimer se je razvedrilni in zabavni namen pesmi še poudaril.

pokazale, da če veš, kako drugi stereotipizirajo ljudi, ki so del tvoje lastne demografske skupine, boš začel/a tako delovati» (Sheehan v Vallauri, 2017, 65).

Zaključek

Prispevek obravnava sodbo, kategorijo jezika vrednotenja (Martin in White 2005), kot možno prenašalko ideologije v besedilih slovenske narodnozabavne glasbe. Analiza sodbe v izbranih besedilih slovenske narodnozabavne glasbe je pokazala, da so skozi (ne)posredno pozitivno sodbo izražene vrednote, kot so pridnost, delavnost, poštenost, vesela človeška narava, dobrot, ponos, radodarnost, odprtost, prijaznost, mladost, delno tudi starost, očetova modrost in znanje, materina ljubezen, skromnost, ljubezen do sočloveka ne glede na regionalne meje Slovenije, lastna stvaritev in družinska medgeneracijska praznovanja. Po drugi strani negativna sodba v besedilih poudarja odtujenost prijateljev in sorodnikov zaradi pomanjkanja časa in hitrega življenjskega tempa, pohlep in prekomerno pitje alkohola kot problematične, ter izraža nekatere stereotipe o ženskah in ženah. Čeprav so stereotipi izraženi precej subjektivno skozi lirski subjekt, v prvi edninski ali množinski osebi, in na šaljiv način, se lahko s (pogostim) poslušanjem poveča prevzemanje ali ohranjanje določenih stereotipov, prepričanj, občutkov in vrednot, ki so v besedilu (ne)posredno, (ne)zavedno ali (ne)namerno izražene oz. promovirane, kot normalnih in zaželenih. Čeprav je v ospredju analize sodba, ki je le ena izmed kategorij jezika vrednotenja, sta pri prepoznavanju sodbe, predvsem posredne, pomembno vlogo odigrali tudi vključenost in stopnjevanje, ki sta poleg odnosa (ena izmed kategorij katerega je sodba) prav tako kategoriji jezika vrednotenja.

Viri

- Bjelčević, Aleksander (ur.). 2012. »Nekaj o ideologijah«. V: *Ideologije v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*, 7–8. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani. https://centerslo.si/wp-content/uploads/2016/11/48.-SSJLK_zbornik_fixed.pdf
- Bușu, Oprea Valentin, Mirela Teodorescu in Daniela Gîfu. 2014. »Communicational positive propaganda in democracy«. *International Letters of Social and Humanistic Sciences* 38: 82–93. DOI: 10.18052/www.scipress.com/ILSHS.38.82
- Butt, David, Rhonda Fahey, Susan Feez, Sue Spinks in Colin Yallop. 2000. *Using Functional Grammar: An Explorer's Guide*. Sydney: Macquarie University.
- Channel, Joanna. 1999. »Corpus-based analysis of evaluative lexis«. V: *Evaluation in Text. Authorial Stance and the Construction of Discourse*, ur. Susan Hunston in Geoff Thompson, 38–55. Oxford: Oxford University Press.
- Chomsky, Noam in Edward Samuel Herman. 1988. »A propaganda model«. V: *Manufacturing Consent: The Political Economy of Mass Media*. <https://chomsky.info/consent01/>

- Dolar, Mladen. 2012. »Ideologija in slovenstvo«. V: *Ideologije v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*, ur. Aleksander Bjelčevič, 62–67. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
https://centerslo.si/wp-content/uploads/2016/11/48.-SSJLK_zbornik_fixed.pdf
- Fairclough, Norman. 1992. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, Norman. 2003. *Analysing discourse: textual analysis for social research*. London in New York: Routledge.
- Fran. 2014. Slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Keber, Janez. 2011. Slovar slovenskih frazemov. Ljubljana: Založba ZRC. <https://www.fran.si/192/janez-keber-frazeoloski-slovar-slovenskega-jezika/4217267/prijateljica?All=franjo+na+cilje&IsAdvanced=True&View=1&FilteredDictionaryIds=192>
- Halliday, Michael A. K. in Mathiessen Christian M. I. M. 2004. *An Introduction to Functional Grammar*. London: Hodder Arnold.
- Henigman, Urška. 2016. »Joey Skaggs: konceptualnim umetnikom. MMC Vse je propaganda. Tega se morate zavedati«. RTV SLO, 11. 5. 2016. <https://www.rtvlo.si/kultura/drugo/joey-skaggs-vse-je-propaganda-tega-se-morate-zavedati/392772>
- Hood, Susan. 2004. *Appraising Research: Taking a Stance in Academic Writing*. Doktorsko delo. Sydney: University of Technology.
http://www.grammatics.com/appraisal/suehoodphd/hood_title_page.pdf
- Hyzen, Aaron. 2021. »Revisiting the Theoretical Foundations of Propaganda«. *International Journal of Communication* 15: 3479–3496. <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/15769/3513>
- IvyPanda. 2021. »Stereotypes and Propaganda in Society Analysis«. <https://ivypanda.com/essays/stereotypes-and-propaganda-in-society-analysis/>
- Jaworski, Adam in Nikolas Coupland. 1999. »Introduction«. V: *The Discourse Reader*, ur. Adam Jaworski in Nikolas Coupland. London in New York: Routledge, 1–44.
- Jowett, Garth S. in Victoria O'Donnel. 2012. *Propaganda and persuasion* (5. izd.). Los Angeles, New Delhi, Singapore, Washington DC: SAGE.
- Kristensson, Dan. 2004. *Examples of Propaganda in Tony Blair's political speech An analysis of the political language used in Tony Blair's speech*. Diplomsko delo. Dalarna University, School of Languages and Media Studies, <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:517732/fulltext01>
- Križan, Agata. 2016. »The language of Appraisal in British Advertisements: The Construal of Attitudinal Judgement«. *Elope* 13, št. 2. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani: 199–220.
- Martin, Jim R. in Peter Robert Rupert White. 2005. *The language of evaluation: Appraisal in English*. New York: Palgrave Mcmillan.
- Medojević, Milinko. 2011. *Pomembnost besedila v glasbi*. Diplomsko delo. Kranj: B&B Višja strokovna šola.
- Merriam, Alan P. 1964. *The anthropology of music*. Evanston, Illinois: Northwestern University Press.
- Mlačnik, Nina. 2002. *Propaganda v Zvezni republiki Jugoslaviji med vojno v Bosni in Hercegovini*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani.
- Močnik, Rastko. 2017. »Kaj je kapitalizem«. Društvo za razvoj humanistike, 23. 11. 2017.
<http://zofijini.net/kaj-je-kapitalizem/>
- Muršič, Rajko. 1993. *Neubesedljive zvočne igre: od filozofije k antropologiji glasbe*. Maribor: Akademski založba Katedra.
- Musek, Janek. 1994. *Psihološki portret Slovencev*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Musek, Janek. 1997. »Psihološke prvine narodne identitete in analiza slovenske samopodobe«. V: *Avstrija. Jugoslavija. Slovenija. Slovenska narodna identiteta skozi čas*, ur. Dušan Nečak, 174–203. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Painter, Claire. 2003. »Developing attitude: An ontogenetic perspective on APPRAISAL«. *Text & Talk* 23, št. 2 183–209. <https://doi.org/10.1515/text.2003.008>
- Pečjak, Vid. 1995. *Politična psihologija*. Ljubljana: Samozaložba.
- Pompe, Gregor. 2012. »Ideologija v glasbi in ideologija o glasbi«. V: *Ideologije v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*, ur. Aleksander Bjelčevič, 77–82. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. <https://centerslo.si/wp-content/uploads/2015/10/pompe.pdf>

- Schieber, Joseph. 2021. *Defining propaganda and ideology*.
<https://3quarksdaily.com/3quarksdaily/2021/12/defining-propaganda-and-ideology.html>
- Sivec, Ivan. 2002. *Tisoč najlepših besedil: Slovenija – žibelka narodnozabavne glasbe*. Kamnik: ICO, d. o. o.
- Sivec, Ivan. 2022. »Slovenija z ansamblom bratov Avsenik na čelu je zibelka narodnozabavne glasbe«. *Historia vitae magistra*, 10. 2. 2022. <https://historiavitaeimagistra.si/izpostavljeno/mag-ivan-sivec-slovenija-z-ansamblom-bratov-avsenik-na-celu-je-zibelka-narodnozabavne-glasbe/>
- Splichal, Slavko. 2001. »Vojna in novinarji«. *Večer* LVII, št. 153.
- Stanković, Peter. 2021. *Simbolni imaginarij sodobne slovenske narodnozabavne glasbe*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani.
- Socializem*. <https://sleconomy-pedia.com/11040919-socialism>
- Tarin Sanz, Adrian. 2018. »Communication, Ideology and Power: Notes on the Debate between Intentional Propaganda Theory and Spontaneous Reproduction of Propaganda Theory«. *Comunicacion Y Sociedad*, št. 23: 173–190. https://www.scielo.org.mx/scielo.php?pid=S0188-252X2018000200191&script=sci_arttext&tlng=en
- Thompson, Geoff in Susan Hunston. 1999. »Evaluation: An Introduction«. V: *Evaluation in Text. Authorial Stance and the Construction of Discourse*, ur. Susan Hunston in Geoff Thompson, 1–27. Oxford: Oxford University Press.
- Torkar, Klemen. 2008. *Reprezentacija narodnozabavne glasbe v medijih v Sloveniji*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani.
- Vallauri Lombardi, Edoardo. 2017. »Bidirectional reciprocal reinforcement of stereotypes and implicatures in persuasive texts«. https://www.researchgate.net/publication/357152417_Bidirectional_reciprocal_reinforcement_of_stereotypes_and_implicatures_in_persuasive_texts
- White, Peter Robert Rupert. 2016. »Evaluative contents in verbal communication«. V: *Verbal Communication, Handbook of Communication Science*, ur. Andrea Rocci in Louis de Saussure, 77–96. Berlin/Boston: Walter de Gruyter.

Diskografija

- Ansambel Ottavia Brajka. 1971. »Kdo bo listje grabil« (ljudska). *Lepa si moja primorska*. PGP RTB.
- . 1974. »Dolini Vipavski« (avtor besedila Ivan Malavašič). *Smo pevi in godi*. PGP RTB.
- . 1974. »Navihana deklica« (avtor besedila Ivan Malavašič). *Smo pevi in godi*. PGP RTB.
- . 1988. »Primorci smo veseli ljudje« (avtor besedila Ivan Sivec). *Dober dan, prijatelji*. PGP RTB.
- . 1988. »Dober dan, prijatelji« (avtor besedila Ivan Sivec). *Dober dan, prijatelji*. PGP RTB.
- Ansambel Henček (in njegovi fantje). 1967. »Kadar grem prek njiv« (avtor besedila Marjan Stare). *Sončna Dolenjska*. PGP RTB.
- . 1968. »Na travniku« (ljudska, priredila Henrik Burkat-Henček in Boris Kovačič). *Na travniku*. PGP RTB.
- . 1970. »Na Gorenjsko« (avtor besedila Marjan Stare). *Kadar jaz na pvaninco grem*. Jugoton.
- . 1970. »U tujino« (avtor besedila Marjan Stare). *Kadar jaz na pvaninco grem*. Jugoton.
- . 1985. »Polka, valček, rock and roll« (avtorica besedila Tatjana Rodošek). *Polka, valček, rock'n'roll*. ZKP RTVL.
- . 1990. »Očetova navadica« (avtor besedila Burkat, Henrik, Roblek, Marjan, Kastrevc, Metka, Ropret, Janko, Ansambel Henček). *Očetova navadica*. ZKP RTVS.
- Ansambel Franca Miheliča. 1977. »Nazdravimo si še enkrat« (avtor besedila Ivan Sivec). *Cerklješko jezero*. RTV Ljubljana.
- . 1978. »Vračam se domov« (avtor besedila Ivan Sivec). *Vesela polka, vince in pesem*. RTV Ljubljana.
- . 1980. »Danes praznujemo« (avtor besedila Ivan Sivec). *Mami za praznike/Danes praznujemo*. RTV Ljubljana.
- . 1989. »Zakladi Slovenije« (avtor besedila Ivan Sivec). *Zakladi Slovenije*. ZKP RTVL.
- Ansambel bratov Avsenik. 1957. »Če vinček govori« (avtor besedila Ferry Souvan). *Kvintet Arsenik*. Jugoton.

- . 1957. »Čase nalijmo si« (avtor besedila Zvonko Čemažar). Jugoton.
<https://www.besedilo.si/ansambel-bratov-avszenik/case-nalijmo-si>
- . 1958. »Moj rodni kraj, moj rodni dom« (avtorja besedila Franc Milčinski - Ježek in Ferry Souvan). *Tam, kjer murke cveto*. Jugoton.
- . (Kvintet Avsenik). 1958. »So mam'ca mi d'jali« (avtor besedila Ferry Souvan). *Tam, kjer murke cveto*. Jugoton.
- . 1966. »Narodna noša« (avtor besedila Ferry Souvan). Kvintet Avsenik. *Lepe ste ve, Karavanke*. Croatia Records.
- . 1975. »V domačem krogu lastovke« (avtorica besedila Elza Budau). *V deželi glasbe in petja*. Jugoslavija: Helidon.
- . 1975. »Takah ni nikjer ljudi« (avtor besedila Marjan Stare). *V deželi glasbe in petja*. Helidon.
- . 1975. »Vsak zase naj se briga« (avtor besedila Marjan Stare). *V deželi glasbe in petja*. Helidon.
- . 1975. »Na zdravje vsem« (avtor besedila Marjan Stare). *V deželi glasbe in petja*. Helidon.
- . 1980. »Praktično je le kolo« (avtor besedila Vinko Šimek). *Glasba, najlepši spomin*. Helidon.
- . 1978. »Aljažev stolp« (avtor besedila Ivan Sivec). *Po klančku gor, po klančku dol*. Helidon.
- . 1977. »Jutro na deželi« (avtor besedila Ivan Sivec). *Povsod smo mi doma*. Helidon.
- . 1980. »Samo, da je moder'n« (avtor besedila Vinko Šimek). *Vesele urice*. Helidon.
- . 1980. »Mi ne gremo na drug planet« (avtor besedila Marjan Stare). *Vesele urice*. Helidon.
- . 1982. »Prelep je svet« (avtor besedila Ivan Sivec). *Srečno novo leto*. Helidon.
- . 1983. »Cvetoče tulpe« (avtorica besedila Elza Budau). *Zvoki violin*. Helidon.
- . 1984. »Če te Gorenjc povabi« (avtor besedila Marjan Stare). *Prav fletno se imamo*. Helidon.
- . 1984. »Vsi nazaj v planinski raj« (avtor besedila Alfi Nipič). *Prav fletno se imamo*. Helidon.
- . 1984. »Je že pač tako« (avtor besedila Ivan Sivec). *Prav fletno se imamo*. Helidon.
- . 1985. »Mi ga spet žingamo« (avtor besedila Marjan Stare). *Košir pa Tof z Avseniki*. Helidon.
- . 1986. »Za tvoj praznik (Posedam rad pred hišico)« (avtor besedila Marjan Stare). *Planinski cvet*. Helidon.
- Ansambel Štirje kovači. 1984. »Mi, kovači, kujemo« (avtor besedila Ivan Sivec). *Mi kovači kujemo* (30 let). ZKP RTVL.
- Ansambel Fantje z vseh vetrov. 1983. »Ne pozabi domovine« (avtor besedila Franc Kramer). *Sosed, dober dan*. PGP RTB.
- . 1986. »Vzemi si čas« (avtor besedila Franc Papis). *Vzemi si čas*. PGP RTB.
- Ansambel Slovenija. 1979. »Tebi, Slovenija« (avtor besedila Jože Galič). *Tebi, Slovenija*. RTV Ljubljana.
- Ansambel Lojzeta Slaka. 1966. »Sezidal sem si vinski hram« (ljudska). *Instrumentalni Trio Lojzeta Slaka*. Jugoton.
- . 1967. »Na paši« (ljudska). *Ansambel Lojzeta Slaka*. Jugoton.
- . 1970. »Veseli samec« (avtor besedila Gregor Strniša). *Titanic*. Helidon.
- . 1970. »Veselim se, prijatelj« (ljudska pesem, priredil Lojze Slak). *Titanic*. Helidon.
- . 1975. »Pomlad na deželi« (avtor besedila Justin Kranjčič). *Kadar pa mim' biš'ce*. Jugoton.
- . 1979. »Naša domovina« (avtor besedila Ivan Sivec). *Postojnska jama*. Helidon.
- . 1981. »Ples v planinski koči« (avtor besedila Ivan Sivec). *Od sanjave Mure preko gora do modrega morja*. Helidon.
- . 1984. »Kosec in žanjica« (avtor besedila Ivan Sivec). *Pod lipo ob 20. letnici*. Helidon.
- . 1985. »Mama, prihajam domov« (avtorica besedila Fanika Požek). *Mama, prihajam domov*. Helidon.
- . 1987. »Za mami« (avtorica besedila Angela Rapuc). *To smo mi prijatelji*. Helidon.
- Ansambel Rudija Bardorferja. 1963. »Moje dekle« (avtor besedila Rudi Bardorfer). *Moje dekle*. Jugoton.
- Ansambel Fantje treh dolin. 1980. »Moj stari kraj« (avtor besedila Konrad Doler). *Moj stari kraj*. PGP RTB.
- Ansambel Ludvika Lesjaka. 1974. »Se spomniš, draga mama« (avtor glasbe Ludvik Lesjak). *Trio Ludvika Lesjaka*. PGP RTB.
- Ansambel Alpski kvintet Z Ivanko Kraševac in Otom Pestnerjem. 1988. »Kjer so zibali me mati« (avtor besedila Ivan Sivec). *Dobrodošli na Bled / Kjer so zibali me mati*. PGP RTB.
- . 1988. »Mojemu očetu« (avtor besedila Ivan Sivec). *Dobrodošli na Bled / Kjer so zibali me mati*. PGP RTB.